

Як говорити мовою віри? Нотатки з редакторського щоденника

ІРИНА МАКСИМЕНКО

23 СІЧНЯ 2019

Тема мови в катехизації та євангелізації не така вже й проста, особливо в багатонаціональній Україні. У питаннях як мови й культури, так і віри ця земля схожа на різнокольорові вітражі якого-небудь неоготичного собору, на яких славні й трагічні події завжди переплетені. Утім, це додаткова причина, чому необхідно пам'ятати євангельське зауваження про те, що маємо відповідальність за кожне слово (пор. Мт 12, 36). Особливо – за те слово, яке проголошує істину, тож може стати дорогою до пізнання Бога для кожного, хто його чує.

Фото: Якуб Гонцяж ОР

Покликані чи повинні? Про відтінки і сенс

Якось один знайомий автор богословських текстів попросив перевірити короткий фрагмент його роздумів, який саме готував до друку. Зауважень майже не було (чисто написано, як кажуть), тож він на словах уточнив, чи справді не варто нічого змінити, окрім як трохи погратись із закінченнями слів, комами і двокрапками?

- Хіба одне... Там тричі вжито «повинні / повинен» у різних варіаціях. «Повинні любити ближнього», «повинні бути милосердними», «я повинен вірити Богу, щоби не сталося». Можна змінити на «покликані / покликаний».
- Це суттєво? І так ніби ясно, що йдеться про те саме... Чим тоді будуть відрізнятися обидві версії?
- Імовірно, тим самим, чим повинність відрізняється від покликання.

Згодом часто доводилося подумки зупинитися над цим діалогом. Не факт, що таке зауваження не стало моєю «репутаційною втратою»: занадто прискіплива, мовляв. Але треба визнати, що в цьому разі зміна одного слова справді змінює сенс. Словник подає багато відтінків значень слів «повинний» і «повинен», і насправді далеко не всі вони містять відтінок повинності, провини тощо. Та якщо замислюватися про слововжиток у євангелізації й катехизації, то різниця між «повинні» і «покликані» схожа на прірву, через яку сам Господь будує міст між Собою і людиною.

Одна євангельська фраза вказує на те, що Ісус теж зауважує сенс слів: «Я вже не називаю вас рабами, бо раб не знає, що робить пан його; а вас назвав друзями, тому що сказав вам усе, що почув від Мого Отця» (Йн 15, 15). Повинні раби, покликані друзі, чи не так? Дружби не буває через те, що хтось «повинен». Як і віри, любові, милосердя.

Відтоді часом, коли це суттєво й має авторську підтримку, мені трапляється замінювати «повинні» не лише на «покликані», але й на «можемо», «маємо», «зобов'язані», «відповідальні». Це як стерти пил з куточку вітража – і сонце через нього одразу сяє яскравіше.

Якою має бути мова віри? Аби не «чужою»

Ну що б, здавалося, слова...

Слова та голос – більш нічого.

А серце б'ється – ожива,

Як їх почує!.. Знать, од Бога

І голос той, і ті слова

Ідуть меж люди!..

Тарас Шевченко, пишучи ці рядки в середині XIX сторіччя десь на чужині, навряд чи думав про євангелізацію. Однак у контексті нашої теми вони здаються неабияк влучними. Слова проповіді Євангелія (а саме про неї – у різних формах – ідеться в євангелізації й катехизації) оживляють, промовляють до серця. І саме так ми пізнаємо, що вони «від Бога».

Звісно, згадуючи блискучу проповідь і непростий досвід апостола Павла на ареопазі (Діян 17, 22-34), не можна не зауважити, що серце, аби почути слово, має бути відкрите. Боже Слово не вдається до мови примусу. Тому хтось відходить, іронічно зауважуючи, що, мовляв, послухаємо тебе іншим разом. А хтось приходить – як філософ Діонісій, знаний як Ареопagit. «Невдала» проповідь Павла не лише відкрила йому того «Невідомого бога», а й

супроводжувала вже як першого єпископа Афін. Чим влучив Павло в серце Діонісія? Рідною, так би мовити, для філософа мовою, де звучали знайомі йому терміни, поняття, питання. Які, як виявилось, нарешті отримали відповіді.

Мова євангелізації – перш за все зрозуміла; прагнення говорити ясно – це вияв любові як до Слова Божого, так і до його слухача. Якщо той, хто говорить або пише, справді хоче торкнутися серця людини, йому варто знати тих, до кого він звертається, пізнати особливості місцевої культури, обставини життя. Питання конкретної мови (української, англійської, іспанської тощо) тут переплітається з місцевими особливостями: діалектами, культурно специфічними термінами тощо.

«Чужою», до речі, може бути й рідна мова, якщо насправді вона не звернена до слухача або читача. Перенасичена мертвою термінологією й абстрактними закликами, відірвана від життєвих питань і прикладів, зарозуміла й недолуга. Від банальної нещирості серце слухача не б'ється швидше, як і від пафосу чи щедрого поливання тексту суржином.

Щоби слово стало дією

Одна молода богопосвячена особа залишила монастир, маючи на те різні причини. У таких ситуаціях завжди постають питання особистої та християнської зрілості людини, якості формації в певній спільноті тощо. Але мені запам'ятався пізніший діалог із цією особою, який мав трохи інше наповнення.

- Знаєш, мені найбільше закортіло вийти зі згромадження одного разу під час проповіді...
- Чому?
- Набридло чути оце «ви маєте те», «ви маєте це».
- Тобто?.. Занурювання в обов'язки набридло?
- Ні, не це. *Ви*, розумієш, завжди *ви*. Не *ми*. Не *ми* як християни, не *ми* як члени Церкви. Саме *ви*. А він хто? Хтось не з нами, хтось над цим всім? І що, треба стати кимось з амвону, щоби потім бути над?

Звісно, хтось почує тут якісь інші образи, можливо – трохи запізнілий юнацький максималізм. Або навіть брак християнської зрілості: якщо вже ці слова так зранили, можна було просто підійти й поговорити з промовцем. Однак суть від цього не змінюється. Усі ми люди й маємо право сприймати слова саме так, як їх чуємо, і не завжди насмілюємося ставити питання. Бо для цього справді потрібні зрілість, досвід, глибше розуміння – усе те, чого насамперед

чекають від проповідника, а вже потім від його слухача. Принаймні якщо це передбачає, так би мовити, місцевий культурний код. Тут мимоволі спадає на думку цитата зі старого доброго фільму «За двома зайцями», де Прокоп Сірко, батько Проні, під час гарячої сварки відрікає простакуватій своячці, бажаючи якось виправдати себе й зарозумілу доньку: «Ми, Секлето Пилипівно, – щось одне, а ви... А ви – щось інше».

Можливо, щоби слово мовця спонукало слухача до дії, воно має творити спільноту того, хто говорить, і того, хто слухає. Тобто справді «ми», а не «ви». Так починається діалог, приходиться думка, питання, сумнів, прагнення зрозуміти. І, може, саме тому християни визнають, що «віра від слухання» (Рим 10, 17)?

Болюча тема: мовний етикет

Це питання таки болить, але цей біль животворний – досконале-бо мовлення навряд чи існує. Живим його роблять саме помилки, смішинки, цікаві слівця. Але не тоді, коли всього цього надмір, а аудиторія раптом трапилася абсолютно не готова до «неологізмів».

- Х. сьогодні зранку відправив Службу.
- І куди він її відправив?
- От, ти розумник такий, а Церква повстала і без таких розумників!
- І проти кого вона повстала?

Цей діалог, до якого обоє учасників підійшли з гумором, мені пощастило почути на кухні парафіяльного будинку десь на заході нашої країни. Ще досі пам'ятаю, як в іншій спільноті одного з духівників-іноземців молодь весело називала «наше чудесо» (така ось у нього утворилася однина від «чудеса»), і він точно знав, що за скількись там кілометрів у них є «чудотворне дежерло». Згодом автор цих «чудесів» добре навчився мови й зі сміхом згадує свої помилки.

Значно прикріше, коли мова катехизації, євангелізації чи проповіді загалом викликає суцільні запитання. Інколи навіть буквально: за кількістю помилок, суржику й кальки сенс просто губиться. Варто зауважити, що далеко не завжди це мова іноземців. Вони, власне, останнім часом доволі непогано розуміють, що повага до мови – це також повага до громадян країни, куди особа прибула з місією.

Звісно, кожен учиться особливостей мови, занурюється в культуру та традиції так, як йому

дозволяє час, ситуація, переконання. І справа не в осуді, не у виставленні певних мовних параметрів. Ідеться про те, що мова, яка говорить до серця з мінімумом перешкод, – це теж вияв любові до ближнього. Адже свідчення віри може бути подане так, аби форма служила сенсу. Тоді євангелізація й катехизація – передання віри – мають найбільші шанси досягти мети.

Кілька ідей про те, як зануритися в мову й саморозвиток

- Варто читати хороші зразки літератури, української чи перекладної, класичної й сучасної. Навіть 20 хвилин щодня буде достатньо для ефекту, особливо якщо озброїтися маркером, а потім до нотатника вписати дві або три цікаві цитати. Є також чимало якісних і доступних фільмів чи аудіокнижок, потрібно тільки знайти оптимальний для себе спосіб сприйняття інформації й варту уваги тематику. Якщо є можливість і потреба, фільм або книжку корисно буде обговорити – наприклад, із другом або у спільноті.
- Мовних онлайн-курсів і сайтів безліч, і вибрати потрібно ті, які пропонують короткі та змістовні уроки й тести. Краще віддавати на них 15-20 хвилин щодня, аніж годину-дві раз на тиждень.
- Інтерактивність не замінює живого спілкування – особливо з дітьми. Один священник колись зауважив, що мови його найкраще вчили саме діти: вони щиро й весело сміялися з його помилок, але не глузували. виправляли без осуду й поверталися до своїх справ.

Нарешті, не варто забувати, що найглибшою мовою серця може бути тиша. Коли бракує слів чи впевненості, просто перебування поруч може стати глибокою проповіддю. Адже зайві слова не будують спілкування, а лише створюють галас. Страшно, коли цей галас заважає розчути голос Того, Хто один знає й розуміє всі мови світу, хоча й не створив для цього жодного словника.